

Obiteljsko nasilje u doba bolesti COVID-19 - Informacijski i kaznenopravni izazovi

Škorić, Marissabell; Rittossa, Dalida; Golenko, Dejana

Source / Izvornik: **Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2023, XIV, 29 - 56**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.32984/gapzh.14.1.2>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:831088>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

dr. sc. Marissabell Škorić*

dr. sc. Dalida Rittossa**

dr. sc. Dejana Golenko***

OBITELJSKO NASILJE U DOBA BOLESTI COVID-19 – INFORMACIJSKI I KAZNENOPRAVNI IZAZOVI

Predmet je istraživanja rada utjecaj krize izazvane bolešću COVID-19, posebno tijekom lockdowna, na jednu od ranjivih skupina – žrtve obiteljskog nasilja. Kako bi se dobili relevantni fenomenološki podatci o utjecaju bolesti COVID-19 na kretanje obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, prikupljeni su i analizirani podatci o broju slučajeva obiteljskog nasilja dobiveni iz različitih izvora. Tako su rezultati o kretanju poziva na standardizirani, europski broj 116 006 pri Nacionalnom pozivnom centru za žrtve kaznenih djela i prekršaja uspoređeni sa službenim podacima o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog zavoda za statistiku. Iako se navedeni izvori koriste različitim metodologijom i dijelom različitim parametrima u prikupljanju podataka, svi podatci pokazuju da je u proteklih nekoliko godina porastao broj težih oblika obiteljskog nasilja (čl. 179.a KZ/11) u odnosu na ona lakša (čl. 10. ZZNO/17). Isto tako, pokazalo se da određeni broj žrtava obiteljskog nasilja koji se obratio Nacionalnom pozivnom centru nije prijavio nasilje niti ga je namjeravao prijaviti nadležnim tijelima kaznenog progona, time potvrdivši problematiku tamne brojke koja je posebno karakteristična upravo za taj oblik nasilja. U zaključku se ističe da, unatoč dosad provedenim znanstvenim istraživanjima fenomena obiteljskog nasilja, u Republici Hrvatskoj postoji nedostatak cjelovitih fenomenoloških podataka o obiteljskom nasilju. Osim toga, uočava se nedostatan broj istraživanja koja bi primjenom kvalitativnih metoda u interdisciplinarnom pristupu približila i omogućila dublje razumijevanje opisanoga fenomena iz kuta

* Dr. sc. Marissabell Škorić, redovita profesorica na Katedri za kazneno pravo, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet (Full Professor, Chair of Criminal Law, University of Rijeka, Faculty of Law):marissabell.skoric@pravri.uniri.hr

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0627-3651

** Dr. sc. Dalida Rittossa, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno pravo, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet (Associate Professor, Chair of Criminal Law, University of Rijeka, Faculty of Law):dalida.rittossa@pravri.uniri.hr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1452-0838

*** Dr. sc. Dejana Golenko, znanstvena suradnica i knjižničarska savjetnica, voditeljica Knjižnice, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet (Scientific Associate and Library Adviser, Head of Library, University of Rijeka, Faculty of Law):dejana.golenko@pravri.uniri.hr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9122-4573

žrtve. Stoga bi buduća istraživanja svakako trebala usmjeriti u tom smjeru, što bi olakšalo kreatorima politika razvijanje strategija za zaštitu ranjivih skupina koje su u kriznim situacijama izložene dodatnim rizicima.

Ključne riječi: obiteljsko nasilje, kriza izazvana bolešću COVID-19, lockdown, fenomenološki pokazatelji, vjerodostojnost informacija.

1. UVOD

Povijest čovječanstva obilježena je krizama čije se posljedice mogu osjetiti na globalnoj razini. Prirodne nepogode, ljudskom rukom izazvane katastrofe i negativne društvene promjene za sobom povlače nestabilna previranja, opću nesigurnost i društvene i osobne krize. Istraživanja su pokazala da je samo u 2022. godini zabilježeno 387 globalnih kriznih događaja čije se posljedice mjere u ekonomskim gubitcima od 223,8 milijardi dolara i 30.704 smrtna slučaja.¹ No te procjene ne uključuju posljedice pandemije bolesti COVID-19. I dok se prema predviđanjima Svjetske zdravstvene organizacije izgubljeni životi onih koji su podlegli toj bolesti približavaju broju od sedam milijuna, razmjeri ekonomske krize dosežu negativne brojčane pokazatelje iz 2007. do 2009. godine.² S obzirom na razmjere krize bolest COVID-19 postala je tema velika znanstvenog interesa istraživača u različitim znanstvenim disciplinama. Njihov je fokus bio usmjeren na funkcioniranje različitih državnih sustava – medicinskog, zdravstvenog, obrazovnog, sustava socijalne skrbi i dr., a u odnosu na pravni sustav sadržaji su dijelom bili usmjereni i na pitanja zaštite ranjivih osoba.

Predmet je ovoga istraživanja utjecaj krize izazvane bolešću COVID-19 na jednu od ranjivih skupina – žrtve obiteljskog nasilja. Kako bi se dobili relevantni fenomenološki podatci o utjecaju bolesti COVID-19 na kretanje obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, uspoređeni su i analizirani podatci o broju slučajeva obiteljskog nasilja dobiveni iz različitih izvora, pri čemu se imao u vidu problem tamne brojke koji je karakterističan upravo za taj oblik nasilja.

Pandemija COVID-19 i s njom povezane mjere kontrole dodatno su pogoršale ionako težak teret koji nose žrtve obiteljskog nasilja, što je posebno došlo do izražaja tijekom primjene različitih mjera s ciljem suzbijanja širenja bolesti COVID-19 koje su u konačnici rezultirale uvođenjem *lockdowna* 16. ožujka 2020. godine. U okolnostima u kojima su obitelji bile prisiljene biti zajedno cijelo vrijeme, bez mogućnosti izlaska ili s vrlo ograničenom mogućnosti izlaska, žrtve obiteljskog nasilja našle su se u izni-

¹ Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (2023). *2022 Disasters in Numbers*. CRED, Brussels, str. 2.

² Schmidhuber, J.; Qiao, B. (2020). *Comparing Crises: "Great Lockdown" vs "Great Recession"*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, str. 1.

mno teškom položaju jer je njihov dom za njih istodobno bio i najsigurnije mjesto zato što je pružao zaštitu od virusa, ali i najopasnije jer su u njemu bile zatvorene zajedno sa svojim zlostavljačem. Dosadašnja znanstvena istraživanja potvrdila su tezu da geografska i društvena izolacija mogu predstavljati znatan rizik u nastanku nasilja u krugu obitelji.³ Usmjerenost počinitelja na žrtvu u kombinaciji s izostankom socijalnih mreža potpore mogu dovesti do veće vjerojatnosti pojave nasilja između osoba koje žive u zajedničkom kućanstvu ili su povezane obiteljskim ili partnerskim vezama. Pokazalo se, naime, da su upravo izgrađeni socijalni odnosi u obliku pomoći i potpore prijatelja, rođaka, kolega na poslu, u obrazovnoj instituciji i drugom užem socijalnom okruženju prijelomni čimbenici koji će umanjiti pojavnost epizoda obiteljskog nasilja.⁴ No tijekom pandemije bolesti COVID-19 te socijalne mreže potpore uvelike su oslabljene radi primjene mjera za sprječavanje širenja infekcije. Preporuke, upute, a u većini zemalja i naredbe socijalnog distanciranja, ostanka kod kuće i izolacije prisilile su žrtve na suživot s počiniteljima u skućenom prostoru obiteljskog doma i ograničile im mogućnosti da prijave proživljeno nasilje i zatraže zaštitu svojih prava unutar klasičnih sustava potpore i pomoći, uključujući zdravstveni sustav, sustav socijalne skrbi i kaznenopravni sustav. Prema nekim istraživanjima, tijekom *lockdowna*, tijela unutar tih sustava doslovce su zatvorila svoja vrata žrtvama obiteljskog nasilja i drugim korisnicima, a njihov se rad usporio i usmjerio na postupanje samo u hitnim predmetima.⁵ Socijalna izolacija „prelila“ se iz različitih sfera društvenog života u svakodnevicu pojedinaca unutar četiri zida privatnoga doma. Pojedini počinitelji počeli su koristiti pandemijske okolnosti u primjeni novih taktika prisile i kontrole kako bi se žrtva zadržala u proširenom stanju „neslobode“ i dodatno izolirala iz zajednice.⁶

Sva početna istraživanja o kretanju fenomenoloških pokazatelja o obiteljskom nasilju u doba pandemije u Republici Hrvatskoj temeljila su se na podacima Ministar-

³ Lausi, G. i dr. (2021). *Intimate Partner Violence during the COVID-19 Pandemic: A Review of the Phenomenon from Victims' and Help Professionals' Perspectives*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (12), str. 6204–6205.

⁴ Klevens *et al.* (2007). *Latinos' Perspectives and Experiences with Intimate Partner Violence*. *Violence Against Women*, 13(2), str. 141–158, <https://doi.org/10.1177/1077801206296980>. Roma, H. i dr. (2001). *Searching for Help and Information. Abused Women Speak*. *Library & Information Science Research*, 23 (2), str. 123–141.

⁵ Golenko, D.; Rittossa, D. (2022). *The Role of civil society in a time of pandemic: bridging the gap between official policies and information needs of victims of family violence*. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43 (2), <https://doi.org/10.30925/zpfsr.43.2.3>. Golenko, D.; Rittossa, D., *op. cit.*, str. 342. Brodie, Z.-P. i dr. (2022). “Abusers are Using COVID to Enhance Abuse”: *Domestic Abuse Helpline Workers' Perspectives on the Impact of COVID-19 Restrictions on those Living with Domestic Abuse*. *Journal of Social and Personal Relationships*, 0 (0), str. 11.

⁶ Carrington, K. i dr. (2021). *The Impact of COVID-19 Pandemic on Australian Domestic and Family Violence Services and Their Clients*. *Australian Journal of Social Issues*, 56 (4), str. 545–546.

stva unutarnjih poslova (MUP), što ne iznenađuje jer su bili najažurniji.⁷ No, kako se ti podatci temelje isključivo na prijavama obiteljskog nasilja, fenomen obiteljskog nasilja analizirat će se i na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku koji osim broja prijava vodi podatke i o broju optuženih i osuđenih počinitelja kaznenog djela nasilja u obitelji (čl. 179.a Kaznenog zakona)⁸ te podatke o broju okrivljenih počinitelja i onih proglašanih krivima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji (čl. 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji).⁹ Radi razmatranja podataka o kretanju obiteljskog nasilja tijekom pandemije COVID-19 s više aspekata analizirat će se i podatci Nacionalnoga pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja koji vodi Udruga za podršku žrtvama i svjedocima koji, osim poziva povezanih s kaznenim djelom i prekršajem nasilja u obitelji, bilježi i podatke o pozivateljima.

Kako bi se olakšalo razumijevanje kompleksnosti tematike bolesti COVID-19 i zaštite ranjivih skupina, nužno je stalno praćenje objavljenih publikacija i istraživanja. Navedeno potvrđuje i davno postavljena Baconova premisa godine 1620., prema kojoj je osnovni i jedini vrijedan cilj znanosti poboljšavanje ljudskog života, što se može učiniti samo znanjem koje će se temeljiti na valjanoj znanstvenoj spoznaji.¹⁰ Stoga i ne iznenađuje da je bolest COVID-19 postala tema velika interesa istraživača u različitim znanstvenim disciplinama. Upravo uvidom u najnovije trendove u znanstvenim istraživanjima i najčešće metode istraživanja u vezi s bolesti COVID-19 može se pomoći kreatorima politika u razvijanju strategija za zaštitu ranjivih skupina koje su u uvjetima pandemije izložene dodatnim rizicima.

⁷ Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P. (2022). *Obiteljsko nasilje u doba pandemije – preliminarni rezultati kriminalološke analize*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 72 (4), str. 1037. Škorić, M. (2022). *Impact of Covid-19 Pandemic on Violence Against Closely Related Persons in Croatia*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43 (2), str. 277–301.

⁸ Kazneno djelo nasilja u obitelji glasi: „Tko teško krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj ili stanje dugotrajne patnje, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do tri godine.“ Dodatno se u Kaznenom zakonu definiraju pojmovi „članovi obitelji“ i „bliske osobe“. V. čl. 179.a te čl. 87., st. 8. i 9. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22 (dalje u tekstu: KZ/11).

⁹ Prema čl. 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, nasilje u obitelj je: 1. primjena fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda, 2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci, 3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost, 4. spolno uznemiravanje, 5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim приходima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci, 6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 70/17, 126/19, 84/21, 114/22 (dalje u tekstu: ZZNO/17).

¹⁰ Francis Bacon svoje je zamisli o preobrazbi znanosti opisao u svom djelu *The New Organon: or True Directions Concerning the Interpretation of Nature*. Više o tome v. Hebrang Grgić, I. (2016). *Časopisi i znanstvena komunikacija*. Naklada Ljevak, Zagreb, str. 16.

2. ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA O PANDEMIJI BOLESTI COVID-19 S POSEBNIM OSVRTOM NA ISTRAŽIVANJA S TEMATIKOM OBITELJSKOG NASILJA

Brojni autori upućuju na velik broj studija koje su se pojavile na temu pandemije bolesti COVID-19. Pritom ističu važnost međusobne suradnje znanstvenika i interdisciplinarnosti u provedbi istraživanja na globalnoj razini.¹¹ Naime, premda se uočava povezanost između pojave bolesti COVID-19 i zainteresiranosti znanstvene zajednice za nastalu situaciju objavom enormna broja radova, većina se radova bavi istraživanjem u sklopu jednoga znanstvenog područja, ponajprije medicine, a zabilježen je manji broj publikacija koje su proizišle iz suradnje znanstvenika iz više znanstvenih područja.¹²

Objavu velika broja radova potvrđuje i analiza bibliografskih referencija eksportiranih iz *Web of Science Core Collection*, jedne od najvažnijih svjetskih citatnih baza u kojoj se samo postavljanjem upita COVID-19 dobiva 504.790 rezultata. Nakon dodatno pročišćena upita sužavanjem godina objavljivanja (2020. – 2023.) i vrste dokumenta (npr. članak, poglavlje u knjizi, knjiga, rad u zborniku, zbornik radova) ukupno je dobiveno 367.932 rezultata.¹³

Ne iznenađuje da u ukupnom broju radova prevladavaju ponajprije oni iz područja medicine (npr. područja javnog zdravstva, medicine općenito, infektivnih bolesti itd.). No tema bolesti COVID-19 obuhvaća i brojna druga područja znanosti, a posebno društvenih znanosti poput psihologije, ekonomije, političkih znanosti te mnogih

¹¹ Holmes, E. A. i dr. (2020). *Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: A call for action for mental health science*. *The Lancet Psychiatry*, 7 (6), str. 547–560, [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30168-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1). Dehghanbanadaki, H. i dr. (2020). *Bibliometric analysis of global scientific research on Coronavirus (COVID-19)*. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*, 23, str. 34–51, 10.34171/mjiri.34.51. Gul, S. i dr. (2020). *Mapping the Scientific Literature on COVID-19 and Mental Health*. *Psychiatria Danubina*, 32 (3-4), str. 463–471, 10.24869/psyd.2020.463. Haghani, M. i dr. (2020). *The scientific literature on Coronaviruses, COVID-19 and its associated safety-related research dimensions: A scientometric analysis and scoping review*. *Safety Science*, 129, str. 1–18, 10.1016/j.ssci.2020.104806.

¹² Malekpour, M.-R. i dr. (2021). *How the scientific community responded to the COVID-19 pandemic: A subject-level time-trend bibliometric analysis*. *PLoS ONE* 16 (9). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258064>.

¹³ Pretraživanje baze podataka WoS CC provedeno je 5. rujna 2023. godine. Koristeći se tehnikom naprednog pretraživanja, upit je obuhvatio različite inačice termina „COVID-19“ i s njim povezane pojmove kombinirajući polja „tema“, „naslov“ ili „autor“. Rezultati su analizirani s pomoću programa *Microsoft Office Excel*. Na temelju prikupljenih podataka o objavljenim radovima iz definiranog uzorka dobiven je detaljniji uvid o broju radova i znanstvenim istraživanjima iz različitih disciplina o pandemiji bolesti COVID-19 s posebnim osvrtom na istraživanja s tematikom obiteljskog nasilja. Ta analiza ima ograničenja u vezi s procjenom znanstvene produkcije općenito zbog pokrivanja samo jednog indeksa citiranja te isključivanja drugih relevantnih specifičnih baza podataka. Uz to, nužno je uzeti u obzir da su korišteni određeni parametri za postavljanje upita i izbor vrsta publikacija pa ako bi se postavili drugi parametri, rezultati mapiranja mogli bi biti drukčiji. *Web of Science Core Collection*, <https://www-webofscience-com.ezproxy.nsk.hr/wos/woscc/summary/ce2eb5a1-fc48-4814-a573-9ad-000c2969b-a237f906/relevance/1> (5. rujna 2023.).

drugih. Radovi koji se bave pravnim temama i bolesti COVID-19 zastupljeni su u znatno manjem broju (2628 radova). Pritom je najveći broj radova iz područja kriminologije i penologije, a u manjem su broju zastupljeni radovi iz drugih područja prava. Ako rezultate pretrage suzimo na mikroistraživanja koja se bave tematikom ranjivih osoba i obiteljskog nasilja u kontekstu bolesti COVID-19, dobit ćemo ukupno 636 radova. Od toga broja samo je 125 radova povezano s kaznenopravnom tematikom. Pritom je najveći broj istraživanja proveden tijekom 2021., dok u 2023. godini istraživanja postupno opadaju.

Analiza radova hrvatskih znanstvenika zabilježenih u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji CROSBİ pokazuje slične rezultate.¹⁴ Na temu bolesti COVID-19 objavljeno je 3679 radova. Nakon dodatno pročišćena upita sužavanjem godina objavljivanja od 2020. do zaključno 5. rujna 2023., budući da je uzeta u obzir činjenica da su istraživanja nastavljena i nakon završetka pandemije bolesti COVID-19, te vrste dokumenata (npr. znanstvena poglavlja u knjigama, radovi u časopisima, radovi u zbornicima skupova), ukupno je dobiveno 2415 rezultata. Sadržajnom analizom radova potvrdilo se da su znanstvenici ponajprije usmjerili svoj fokus na područje kliničku medicinsku znanost. No, uz medicinu, velik je broj radova objavljen i iz područja ekonomije, javnoga zdravstva i zdravstvene zaštite, informacijskih i komunikacijskih znanosti, psihologije, sociologije, obrazovnih znanosti itd. Pritom se autori ponajviše bave tematikom funkcioniranja različitih državnih sustava, medicinskog, zdravstvenog, pravnog, obrazovnog, sustava socijalne skrbi i dr. Što se tiče prava, zabilježen je 141 rad koji se bavi pravnim temama i bolesti COVID-19. Pritom je manji broj radova objavljen na temu zaštite ranjivih osoba, a ranjivošću žrtava obiteljskog nasilja najviše se bave autori iz područja ustavnopravne i kaznenopravne discipline.¹⁵

Uz velik broj publikacija o bolesti COVID-19, otvara se još jedan problem, a to je povećanje stope zloupotrebe objavljenih istraživanja. Prema nedavnom izvješću Gupte i dr., uočava se visok rizik od plagiranja koji je povezan s brzim porastom broja publikacija o pandemiji COVID-19, a čemu je svakako pridonio i fenomen infodemije.¹⁶

¹⁴ Hrvatska znanstvena bibliografija (CROSBİ), <https://www.bib.irb.hr/> (5. rujna 2023.).

¹⁵ Bitan doprinos sveobuhvatnoj obradi navedene tematike daju radovi objavljeni u Zborniku Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Život u doba bolesti COVID-19 – socijalne implikacije za sigurnost i dobrobit ranjivih skupina u europskom kontekstu*. Valja još dodati i disertaciju autorice Šprem iz 2023. godine, koja daje dublji uvid u tematiku obiteljskog nasilja u kontekstu kaznenopravnih koncepata, kriminoloških fenomena te praktičnih izazova. V. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. (2022), 43 (2), str. 277–451 i Šprem, P. (2023). *Normativna i empirijska analiza obiteljskog nasilja u Hrvatskoj: kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja, doktorska disertacija*. Pravni fakultet, Zagreb, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:072528>.

¹⁶ Gupta, L. i dr. (2020). *Information and misinformation on COVID-19: Across-sectional survey study*. Journal of Korean medical science, 35 (27), str. 256, 10.3346/jkms.2020.35.e256. Sookaromdee, P.; Wiwanitkit, V. (2022). *Infodemic and its unwanted effect on COVID-19*. Journal of Medical Society, 36 (3), str. 91–93, <https://www.jmedsoc.org/text.asp?2022/36/3/91/370593>.

Info(pan)demija je naglasila problematiku obilja informacija i izazova s kojima se susreće društvo u digitalnom dobu. Laka dostupnost dijeljenja i kreiranja sadržaja, raspršenost i šuma informacija dovela je do pojave lažnih vijesti, histerije i teorija zavjere, a posebno u kriznim situacijama.¹⁷

3. INFORMACIJSKO PONAŠANJE ŽRTAVA OBITELJSKOG NASILJA

Iz opisanog možemo uočiti koliko sposobnost snalaženja pojedinca u današnjem kompleksnom informacijskom okruženju može utjecati na ostvarivanje prilika u različitim područjima života.¹⁸ Pritom korištenje informacija koje nisu kvalitetne može voditi ka krivim odlukama i štetnim posljedicama te loše utjecati na živote ljudi i društvo, a posebno na ranjive skupine u društvu poput žrtava obiteljskog nasilja koje su dodatno bile izložene rizicima u vrijeme krize kao što je bolest COVID-19.¹⁹ To je posebno došlo do izražaja tijekom *lockdowna*, kada žrtve obiteljskog nasilja zbog zatvaranja institucija, ali i obilja dostupnih informacija katkada nisu znale gdje i kako pronaći potrebnu informaciju koja im može pomoći da se nose sa svakodnevnim životnim situacijama ili koja može utjecati na donošenje važnih odluka ili na bijeg iz nasilnih situacija.²⁰ Navedeno potvrđuju i brojni autori iz područja informacijskih znanosti u kontekstu informacijskog ponašanja ranjivih skupina, istražujući pitanje na koji način žrtve obiteljskog nasilja dolaze do potrebne informacije u svakodnevnom životu, tj. identificiranjem potreba i vrste informacija, o načinima pristupačnosti i povjerljivosti informacija te komu se ponajprije obraćaju.²¹

¹⁷ World Health Organization. *Infodemic*, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 (15. lipnja 2023.). Krause, N.-M. i dr. (2020). *Fact-checking as risk communication: The multilayered risk of misinformation in times of COVID-19*. *Journal of Risk Research* 23 (7–8), str. 1052–1059.

¹⁸ Savolainen, R. (2022). *Everyday Life Information Seeking*. *Encyclopaedia of Library and Information Science*. New York, Dekker Encyclopaedia. Kolarić, A. (2022). *Adolescenti i vrednovanje kredibiliteta u digitalnom okruženju iz aspekta informirane odluke*. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65 (2), str. 203, <https://hrcak.srce.hr/285514>. Case, D.-O.; Given, L.-M. (2016). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behaviour*. 4th ed., Emerald, Bingley.

¹⁹ Soma, G. i dr. (2022). *Public Health Directives in a Pandemic: Paradoxical Messages for Domestic Abuse Victims in Four Countries*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (21), str. 1–15.

²⁰ Golenko, D.; Rittossa, D. (2022). *The Role of civil society in a time of pandemic: bridging the gap between official policies and information needs of victims of family violence*. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43 (2), str. 329–353, <https://doi.org/10.30925/zpfsr.43.2.3>.

²¹ Sabelli, M. (2012). *Information Behaviour Among Young Women in Vulnerable Contexts and Social Inclusion: The Role of Social Mediators*. *Information Research*, 17 (4), str. 1–16. Finn, J. (2000). *Domestic Violence Organizations on the Web: A New Arena for Domestic Violence Services*. *Violence Against Women*, 6 (1), str. 80–102. Westbrook, L. (2009). *Information myths and intimate partner violence: Sources, contexts, and consequences*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 40 (6), str. 826–836, <https://doi.org/10.1002/asi.21021>.

O tome govori i Dunne koji je u svom istraživanju Allenov²² model *Everyday life information seeking* (ELIS) temeljen na *A person-in-situation approach* upotrijebio kao podlogu za analizu različitih informacijskih potreba žrtava obiteljskog nasilja koje su pobjegle iz nasilnih situacija i živjele neovisno.²³ Na Dunneovo istraživanje nadovezuje se Westbrook²⁴, primjenjujući ELIS *A person-in-progressive situation approach* u kojem navodi kao okvir 16 konkretnih potreba za informacijama iz četiri kuta gledišta žrtava obiteljskog nasilja (u trenutku razmišljanja o tome hoće li ostati sa zlostavljačem, o razmišljanju življenja sa zlostavljačem, o razmišljanju o opstanku kako preživjeti nakon bijega od zlostavljača te razmišljanje o dugoročnom opstanku).²⁵ Pritom autori upozoravaju na to da odgovore na ta pitanja ne možemo primijeniti općenito jer je svaka situacija obiteljskog nasilja različita, a svaka žrtva s obzirom na svakodnevnu situaciju u kojoj se nalazi (npr. ovisno o razini obrazovanja, informiranosti, svjetonazoru, invaliditetu, mjestu stanovanja, obiteljskoj situaciji, financijskoj situaciji, dostupnosti socijalne mreže potpore, izoliranosti itd.), zahtijeva različite vrste informacija i koristi se različitim komunikacijskim kanalima, što je osobito došlo do izražaja u vrijeme kriza.²⁶ Izvor informacije i komunikacijski kanal može utjecati na odluku žrtve da u konačnici prijavi nasilje, što se svakako može odraziti na fenomenološke pokazatelje o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja.

4. UTJECAJ POJAVE BOLESTI COVID-19 NA FENOMENOLOGIJU OBITELJSKOG NASILJA

Da bi se moglo odgovoriti na pitanje je li pojava bolesti COVID-19 utjecala na fenomenologiju obiteljskog nasilja, nužno je prikupiti statističke podatke koji su glavni izvor informacija o rasprostranjenosti tog oblika kažnjivog ponašanja. Statističke podatke o obiteljskom nasilju u Republici Hrvatskoj vode različita tijela. Prije svega, treba istaknuti Državni zavod za statistiku koji sastavlja i objavljuje podatke o prijavama, optužbama i osudama punoljetnih i maloljetnih počinitelja kaznenih djela te podatke o okrivljenima i proglašenima krivima punoljetnim i maloljetnim počini-

²² Bryce, A. (1997). *Information needs: A person-in-situation approach*, u: Vakkari, P., Savolainen, R., Dervin, B. (eds.) *Information seeking in context: Proceedings of an International Conference in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts, 14–16 August, 1996, Tampere, Finland*. Taylor Graham, London, str. 111–122.

²³ Dunne, J. (2002). *Information seeking and use by battered women: A "person-in-progressive-situations" approach*. *Library & Information Science Research*, 24, str. 343–355.

²⁴ Westbrook, I. (2008). *E-government support for people in crisis: An evaluation of police department website support for domestic violence survivors using "person-in-situation" information need analysis*. *Library & Information Science Research*, 30, str. 22–38, 1.

²⁵ Westbrook, L. (2009). *Crisis Information Concerns: Information Needs of Domestic Violence Survivors*. *Information Processing & Management*, 45, str. 98–114.

²⁶ Roma, H. i dr., *op. cit.*, str. 123–141.

teljima prekršaja. Tijela koja obavljaju pravosudne djelatnosti (sudovi i državna odvjetništva) također vode evidenciju o kažnjivim ponašanjima, a podatke o prijavama svih kažnjivih ponašanja vodi i MUP. Osim njih, i druga tijela koja se bave zaštitom određenih skupina ili prava (primjerice, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, brojne udruge) vode podatke koji se odnose na djelokrug njihovih ovlaštenja, odnosno rada.

Dosad provedena istraživanja o potencijalnom kriminogenom učinku pandemije bolesti COVID-19 na fenomenološko kretanje delikata nasilja u krugu obitelji većinom su se temeljila na analizi trendova prijave tijelima kaznenoga progona.²⁷ Istodobno, studije stranih autora potvrđuju kako se u vrijeme krize i ograničenja slobode kretanja građani obraćaju lako dostupnim i u javnosti prepoznatljivim pozivnim centrima.²⁸ Kako su u hrvatskom znanstvenom i stručnom prostoru izostale fenomenološke analize poziva telefonskim linijama pomoći i potpore žrtvama obiteljskog nasilja, osim analize podataka Državnog zavoda za statistiku i Ministarstva unutarnjih poslova, obrađeni su i podatci o učestalosti, kretanju i prirodi zaprimljenih poziva na standardizirani, europski broj 116 006 pri Nacionalnom pozivnom centru za žrtve kaznenih djela i prekršaja u povodu počinjenja delikata obiteljskog nasilja kako bi se utvrdilo jesu li se ti trendovi mijenjali u vrijeme pandemije. Široko teritorijalno djelovanje, jednostavnost i laka prepoznatljivost telefonskog broja i uključenost Nacionalnog pozivnog centra u kampanje podizanja javne svijesti o neprihvatljivosti obiteljskog nasilja razlozi su zbog kojih je odlučeno da se kvantitativna studija o incidenciji i fluktuaciji poziva vezanih uz obiteljsko nasilje provede pri tom centru. Osim toga, Centar je jedna od rijetkih institucija koja raspolaze podacima o broju i vrsti primljenih poziva tijekom *lockdowna*. Provedenim istraživanjem nastojalo se utvrditi je li došlo do promjene u promatranim pozivima u vrijeme nacionalnoga zatvaranja u odnosu na razdoblje od početka 2020. godine i nakon prestanka važenja najstrože zabrane kretanja u toj godini. Nastavno na iznesene zaključke o informacijskom ponašanju žrtava obiteljskog nasilja, prikupljeni su i podatci o pozivateljima, doživljenom deliktu i odluci pozivatelja o prijavi delikta nadležnim pravosudnim institucijama s posebnim naglaskom na *lockdown*.²⁹

²⁷ Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *op. cit.*, str. 1037. Škorić, M. (2022.), *op. cit.*, str. 281–287. Bertok, E.; Briški, L.; Plesničar, M.-M.; Filipčić, K. (2022). *Violence in Intimate Partner Relationships During the Covid-19 Epidemic in Slovenia*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43 (2), str. 355.

²⁸ Healy, J.; Levell, J.; Cole, T. (2022). *An Intersectional Analysis of Domestic Abuse Perpetrator Service Adaptation during COVID-19: Findings from the UK, Cyprus, Greece, Italy, Romania*. *Journal of Gender-Based Violence*, 6 (1), str. 348–363.

²⁹ Predmetna studija dio je većega, komparativnog istraživanja o stvarnom i pravnom položaju ranjivih osoba tijekom pandemije bolesti COVID-19. Taj dio rada sufinancirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-CORONA-04-2086.

4.1. Izazovi prikupljanja i analize podataka o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja

Izrada fenomenološke studije o kretanju i pojavnim oblicima kriminaliteta, pa tako i obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, vezana je za određene poteškoće. U prvom redu važno je istaknuti kako se različita tijela čiji će se podatci analizirati u radu koriste različitim metodologijama. Svaka od korištenih metodologija ima određene prednosti i nedostatke pa je nužno da se o njima vodi računa pri analizi podataka i donošenju zaključaka. Također je u usporedbi podataka iz različitih izvora iznimno važno navesti kriterije na temelju kojih su ti podatci prikupljeni kako bi se vidjelo jesu li usporedivi jer različita metodologija često dovodi do različitih statističkih pokazatelja. Drugi izazov s kojim se suočavamo kada procjenjujemo rasprostranjenost bilo kojeg oblika kažnjivog ponašanja jest njegova tamna brojka, odnosno broj počinjenih djela za koja ne znamo ili koja pak nisu prijavljena nadležnim tijelima, pa posljedično nisu ni evidentirana u službenim statistikama.³⁰ Što je tamna brojka veća, to je slika o rasprostranjenosti određenog oblika kažnjivoga ponašanja nepouzdanija. Uzimanje tamne brojke posebno je važno upravo kod obiteljskog nasilja koje je dugo bilo marginalizirano i tretirano isključivo kao privatna stvar pojedinca u koju se ne treba miješati i koje za razliku od drugih oblika nasilja (uličnog, u školi, u prometu, u medijima itd.) često ostaje skriveno unutar obitelji.³¹

Osim zbog navedenih manjkavosti koje prate statističke podatke, prikupljanje i usporedba podataka koji se odnose na obiteljsko nasilje dodatno su otežani zbog nedovoljno jasne definicije obiteljskog nasilja kao kažnjivoga ponašanja koja posljedično dovodi i do ozbiljnih poteškoća u praćenju njegove rasprostranjenosti. Naime, nasilje u obitelji u domaćem zakonodavstvu u proteklih 25 godina obilježile su velike promjene. Bez namjere ulaženja u dublju analizu karakteristika i opravdanosti tih promjena one će se u nastavku ukratko navesti jer su relevantne za zaključak o usporedivosti podataka o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja u promatranom razdoblju.

Obiteljsko nasilje prvi je put regulirano kao samostalna kažnjiva radnja u domaćem zakonodavstvu 1998. godine, i to kao prekršaj.³² Dvije godine poslije ono postaje i

³⁰ O tamnoj broji i nedostacima statističkih evidencija više v. Horvatić, Ž. (1998). *Osnove kriminologije*. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, str. 50–52. Getoš Kalac, A.; Pribisalić, D. (2020). *Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: o izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 70 (5), str. 637–673.

³¹ Grozdanić, V.; Škorić, M.; Vinja, I. (2010). *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17 (2), str. 670.

³² Čl. 118. Obiteljskog zakona, Narodne novine, br. 162/98.

samostalno kazneno djelo pa je od 2000. godine do stupanja na snagu KZ/11 obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj bilo normirano dvostruko, i kao prekršaj za koji je bila propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 90 dana³³ i kao samostalno kazneno djelo za koje je bila propisana kazna od šest mjeseci do tri godine zatvora.³⁴ No u praksi se pitanje je li konkretan slučaj obiteljskog nasilja lakši (prekršaj) ili teži (kazneno djelo) pokazalo iznimno teškim.³⁵ Razlog tomu ponajprije je izvira iz, s jedne strane, široko postavljene definicije obiteljskog nasilja, i s druge, nedovoljno jasne crte razgraničenja između ponašanja koja ulaze u prekršaj obiteljskog nasilja reguliran u ZZNO-u od onih koja su ulazila u sadržaj inkriminacije čl. 215.a KZ/97.³⁶ Kako bi se taj problem riješio novousvojeni KZ/11 bitno je izmijenio koncepciju inkriminiranja obiteljskog nasilja te propisao kažnjavanje nasilničkog ponašanja u obitelji kroz niz kaznenih djela kao njihov kvalifikatorni oblik, istodobno ga brišući kao zasebno kazneno djelo.³⁷ No, zbog određenih problema u primjeni te regulative koji su izazvali veliku pozornost u javnosti, zakonodavac je 2015. nasilje u obitelji ponovo inkriminirao kao samostalno kazneno djelo.³⁸ Zaključno, od 2015. godine do danas obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj normirano je trostruko: kao prekršaj, kao samostalno kazneno djelo iz čl. 179.a KZ/11 i kao kvalificirani oblik pojedinih kaznenih djela kada su ona počinjena prema bliskoj osobi.³⁹ Može se zaključiti da u domaćem zakonodavstvu kažnjiva ponašanja vezana za obiteljsko nasilje obuhvaćaju jako ši-

³³ U međuvremenu je donesen i 2004. stupio je na snagu Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji u kojem je prvi put na cjelovit način bila regulirana materija nasilja u obitelji. Zakon o zaštiti nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 116/03 (dalje u tekstu: ZZNO/03).

³⁴ Kasnijim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona postrožen je maksimum kazne s tri na pet godina. V. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 129/00, 71/06.

³⁵ O raspravama je li neko ponašanje s obilježjima nasilja u obitelji kazneno djelo ili prekršaj, v. više Dragičević Prtenjača, M. (2017). *Dihotomija pristupa u rješavanju nasilja u obitelji putem prekršajne i kaznenopravne regulative*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 24 (1), str. 141–175.

³⁶ Čl. 4. ZZNO/03. Čl. 4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/09, 14/10, 60/10. Čl. 215.a Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 84/05, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11.

³⁷ U KZ/11 nasilje počinjeno prema bliskoj osobi propisano je kao kvalifikatorna okolnost kod, primjerice, kaznenog djela teškog ubojstva (čl. 111., t. 3.), tjelesne ozljede (čl. 117., st. 2.), teške tjelesne ozljede (čl. 118., st. 2.), osobito teške tjelesne ozljede (čl. 119., st. 3.) i teških kaznenih djela protiv spolne slobode (čl. 154.). Nova regulativa izazvala je znatne probleme u praksi, a neki od njih dobili su svoj epilog na Europskom sudu za ljudska prava. Više o tome v. Škorić, M. (2018). *Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 25 (2), str. 387–415.

³⁸ Detaljnije v. Škorić, M., Rittossa, D. (2015). *Nova kaznena djela nasilja u Kaznenom zakonu*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 22 (2), str. 489–491.

³⁹ Osim navedenih izmjena, dodatno treba istaknuti da su i prekršajna odredba kojom je bilo regulirano obiteljsko nasilje te odredba koja je propisivala kazneno djelo nasilja u obitelji, bile predmetom brojnih izmjena koje su se odnosile, osim na propisanu kaznu, i na samu definiciju obiteljskog nasilja i na djelokrug mogućih počinitelja tog prekršaja, odnosno kaznenog djela.

rok raspon ponašanja koja se mogu bitno razlikovati po svojoj težini, odnosno posljedici za zaštićeno dobro.⁴⁰

4.2. Podatci Nacionalnoga pozivnog centra o pozivima zbog obiteljskog nasilja i njegova uloga u pružanju potpore i pomoći žrtvama u doba krize COVID-19

Statistike o zaprimljenim pozivima centrima mogu biti relevantan izvor podataka o učestalosti i kretanju obiteljskog nasilja i osnova za bolje razumijevanje iskustava onih koji su proživjeli nasilje tijekom krize izazvane bolešću COVID-19. Iako takva istraživanja imaju određene metodološke nedostatke te se rast i/ili pad poziva nika-ko ne bi smio rutinski izjednačiti s rastom i/ili padom slučajeva obiteljskog nasilja, prema Lebrun i skupini autora, porast je broja poziva u okolnostima COVID-19 „opipljiv element“ koji može upozoriti na porast tog fenomena.⁴¹ Naime, potpora pozivnih centara, posebice onih koje vode udruge za zaštitu prava žrtava obiteljskog nasilja koje su se uspjele prilagoditi novonastalim okolnostima i preusmjeriti svoj rad u virtualno i telekomunikacijsko okružje, pokazala se ključnom te su prva istraživanja u pojedinim državama potvrdila pojačan broj poziva korisnika tijekom *lockdowna*. Primjerice, u drugome tjednu nacionalnog zatvaranja u Ujedinjenom Kraljevstvu, pozivi upućeni Nacionalnoj liniji za pomoć u slučaju obiteljskog nasilja porasli su za 25 %, a nakon iduća tri tjedna za 49 %.⁴² Prema statističkim izvješćima 24-satne SOS linije 15900 u Grčkoj, pozivi u travnju 2020. u odnosu na broj zaprimljenih poziva mjesec dana prije pojačali su se za 290 %. Slično, Talijanski nacionalni zavod za statistiku (ISTAT) izvijestio je da su se u istom razdoblju pozivi telefonskim linijama intenzivirali za 73 %.⁴³ Ti se podatci mogu promatrati iz perspektive odnosa povjerenja

⁴⁰ Detaljno o normativnoj regulaciji obiteljskog nasilja od 1998. do danas te svim izazovima u njegovu definiranju v. Šprem, P., *op. cit.*, str. 90–123.

⁴¹ Lebrun, Thiry i Fallon opravdano upozoravaju na to da se „veza između broja poziva i broja slučajeva obiteljskog nasilja još uvijek istražuje“, no u pandemijskim okolnostima kretanje poziva „prepoznato je kao pouzdan pokazatelj“, što je pridonijelo „jačanju svijesti o problematici obiteljskog nasilja i ponovnom postavljanju toga pitanja na vrh agende“. Lebrun, L.; Thiry, A.; Fallon, C. (2023). *How Did the COVID-19 Pandemic Increase Salience of Intimate Partner Violence on the Policy Agenda?* International Journal of Environmental Research and Public Health, 20 (5), str. 4469, <https://doi.org/10.3390/ijerph20054461>. O metodološkim nedostacima predmetnih analiza v. i u Anderberg, D.; Rainer, H.; Siuda, F. (2021). *Quantifying Domestic Violence in Times of Crisis: An Internet Search Activity-Based Measure for the COVID-19 Pandemic*. Journal of the Royal Statistical Society Series A: Statistics in Society, 185 (2), str. 515.

⁴² Cohen, D. (2021). *Surviving Lockdown: Human Nature in Social Isolation*. Routledge, New York, str. 2.

⁴³ Prema iskustvima djelatnika stranih centara tijekom pandemije promijenila se i sama priroda poziva jer je sve veći broj bio onih u kojima su žrtve tražile da im se u kraćem razgovoru (od 5 do 10 minuta) odmah ponude rješenja za izlaz iz njihove situacije. Nije isključeno da su se zbog veće učestalosti kraćih poziva mogli zaprimati pozivi većeg broja žrtava obiteljskog nasilja te da se jedan pozivatelj pozivnom centru obraćao više puta. Healy, J.; Levell, J.; Cole, T., *op. cit.*, str. 354, 357.

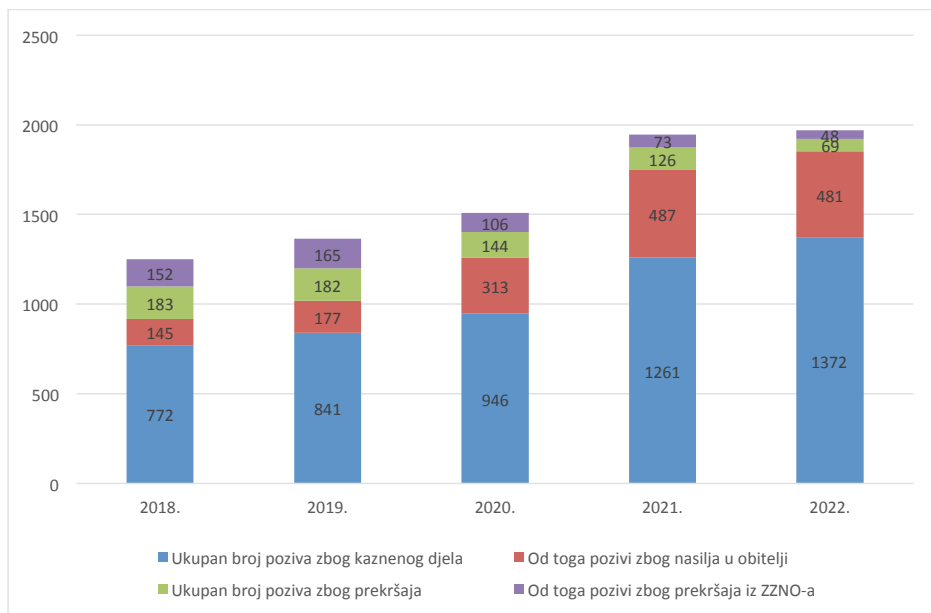
između pozivatelja i djelatnika pozivnih centara jer u velikom broju slučajeva te centre vode udruge čiji je doprinos prepoznat u pružanju pomoći žrtvama obiteljskog nasilja u svakodnevnom životu. Naime, rezultati prijašnjih istraživanja pokazuju kako na odluku hoće li žrtva razotkriti nasilje ponajprije utječe činjenica postoji li odnos povjerenja između nje i sugovornika pa se žrtve koje su pretrpjele nasilje u obitelji češće obraćaju za savjet i pomoć prijateljima i djelatnicima udruga s kojima ih veže odnos povjerenja.⁴⁴ U pandemijskom scenariju u kojem su osobni kontakti unutar neformalnih mreža potpore prekinuti ili svedeni na minimum, a pristup formalnim davateljima socijalnih usluga uvelike otežan, može se pretpostaviti da su centri i udruge s telefonskim linijama pomoći preuzeli bitnu ulogu pružatelja informacija. Isto tako, u doba krize izazvane bolešću COVID-19, veća je vjerojatnost da će žrtve obiteljskog nasilja češće tražiti potporu i pomoć putem alternativnih kanala zbog osigurane anonimnosti i činjenice da upućivanje poziva ne mora nužno dovesti do pokretanja prekršajnog ili kaznenog postupka.⁴⁵

Slijedom navedenog, pri Nacionalnom pozivnom centru prikupljeni su podaci o pozivima u 2018. zaključno s 2022. godinom i četiri vremenska intervala u pandemijskoj 2020. godini. Kako bi se postigla veća homogenost i provjerljivost fenomenoloških zaključaka, prikupljeni podaci razvrstani su prema fenomenološkim varijablama, s tim da jedan poziv odgovara upitu o jednom kaznenom djelu ili prekršaju. Izjednačavanje broja poziva s brojem prijavljenih deliktних događaja standardan je metodološki obrazac prikupljanja podataka djelatnika Nacionalnoga pozivnog centra. Jedinica je promatranja pozivatelj koji može biti žrtva ili svjedok kaznenog djela, odnosno prekršaja, ili se Nacionalnom pozivnom centru obratiti u ulozi predstavnika institucije u svezi s kaznenim djelom ili prekršajem. Iako takav metodološki pristup ima određene manjkavosti, specifičnost je tih podataka da ih prikuplja tijelo specijalizirano za potporu žrtvama i svjedocima, što omogućuje analizu nekih dodatnih parametara koji nam mogu omogućiti sveobuhvatniji uvid o utjecaju pandemijske bolesti COVID-19 na fenomen obiteljskog nasilja.

⁴⁴ Golenko, D.; Rittossa, D., *op. cit.*, str. 346. Brodie, Z.-P. i dr., *op. cit.*, str. 4.

⁴⁵ Anderberg, D.; Rainer, H.; Siuda, F., *op. cit.*, str. 500.

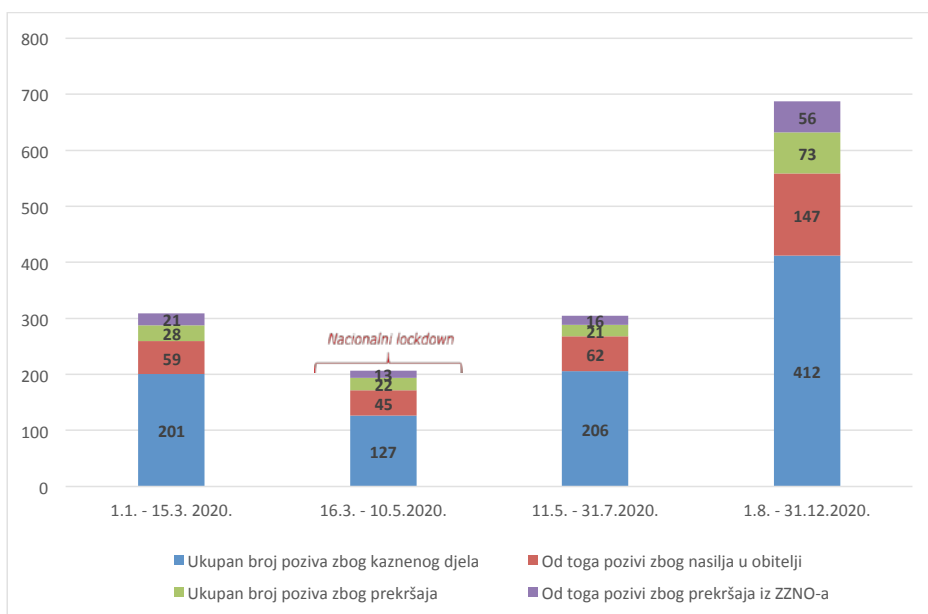
Grafikon 1. Broj poziva Nacionalnom pozivnom centru povezanih s kaznenim djelom nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ/11) i prekršajem (čl. 10. ZZNO/17) u odnosu na ukupan broj poziva zbog počinjenja nekog kaznenog djela ili prekršaja

Prema podacima iz grafikona 1, fenomenološka slika zaprimljenih poziva u posljednjih pet godina pokazuje da je Nacionalni pozivni centar prepoznat u javnosti kao referentna institucija kojoj se građani obraćaju u potrazi za relevantnom informacijom vezanom za proživljeni deliktни događaj ili onaj kojem su svjedočili. Osim što tijekom promatranih godina rastu pozivi vezani za sva kaznena djela, trend rasta također je zabilježen kod traženja informacija o nasilju u obitelji iz čl. 179.a KZ/11. Najveći udio poziva zbog nasilja u obitelji iz čl. 179.a KZ/11 u ukupnom broju poziva vezanih za neko kriminalno ponašanje zabilježen je u 2021. godini i iznosi 38,6 %. S druge strane, tijekom petogodišnjeg razdoblja pozivatelji se u manjem broju slučajeva obraćaju Centru u svezi s prekršajima, uključujući i prekršaje iz ZZNO/17. Najveći udio poziva zbog prekršaja iz čl. 10. ZZNO/17 u ukupnim prekršajnim pozivima ostvaren je u 2019. godini u visini od 90,6 %. Prema tome, možemo zaključiti da unutarnja dinamika kretanja poziva po godinama pokazuje znatan rast poziva zbog čl. 179.a (s iznimkom u 2022. godini) i intenzivan pad poziva povezanih s obiteljskim nasiljem iz prekršajne sfere nakon 2019. godine. Kada u fokus stavimo prijave u početnoj i završnoj godini iz analiziranog uzorka, vidljivo je da su prijave vezane za kazneno djelo nasilja u obitelji porasle više od tri puta, dok su se prijave komplementarnih prekr-

šaja gotovo trostruko smanjile.⁴⁶ Najveći jednogodišnji, pozitivni i negativni skokovi u dinamici poziva zbog delinkventnih ponašanja u području obiteljskog nasilja zabilježeni su upravo u prvoj pandemijskoj godini. Pokazalo se, naime, kako se u odnosu na 2019. godinu, u 2020. učestalost poziva u povodu čl. 179.a povisila za 76,8 %, dok se uz prekršaje iz ZZNO/17 veže negativan trend od čak 35,8 %.

Grafikon 2. Broj poziva Nacionalnom pozivnom centru vezanih uz kazneno djelo nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ/11) i prekršaj (čl. 10. ZZNO/17) u odnosu na ukupan broj poziva zbog počinjenja nekog kaznenog djela ili prekršaja u 2020. godini s naglaskom na lockdown

Raščlamba poziva zaprimljenih u 2020. godini po četiri mikrorazdoblja pokazuje njihov znatni pad po svim istraženim varijablama tijekom nacionalnog zatvaranja. Naime, od 16. ožujka do 10. svibnja 2020. godine zabilježen je negativan trend poziva vezanih za kaznena djela (-36,8 %), prekršaje (-21,4 %) te nasilje u obitelji iz čl. 179.a (-23,7 %) i zabranjena ponašanja iz ZZNO/17 (-38,1 %) u odnosu na prvo promatrano razdoblje. Nakon popuštanja mjera ograničenja kretanja potpuno se očekivano frekventnost svih poziva intenzivirala. Do kraja srpnja prijave kaznenog djela nasilja u obitelji narasle su za 37,7 %, a delikata iz prekršajne domene za 23,1 %. Prema

⁴⁶ Trend porasta kaznenih djela iz čl. 179.a KZ/11 i pada prekršaja iz ZZNO/17 potvrđuju i podatci Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog zavoda za statistiku. Vidi *infra* poglavlje 4.3.

provedenoj fenomenološkoj analizi, najveći broj svih zabranjenih ponašanja vezan je za posljednje promatrano razdoblje, što je očekivano jer ono obuhvaća najdužu vremensku sekvenciju od pet mjeseci.⁴⁷

Dobiveni rezultati potvrđuju smanjen kontakt žrtava obiteljskog nasilja s djelatnicima telefonskih linija za pomoć tijekom *lockdowna* i povećanje telefonskih upita nakon njegova ukidanja.⁴⁸ No ti rezultati ne moraju nužno upućivati na zaključak da su žrtve u vrijeme *lockdowna* bile rjeđe izložene nasilju u krugu obitelji. *Lockdown* je, naime, vrijeme u kojem se žrtva može naći u trajnom ozračju nasilja zbog pojačane kontrole nasilnika i izostanka, odnosno otežana pristupa formalnim i neformalnim oblicima potpore. Takvo stanje intenzivne izloženosti nasilju može dovesti do „COVID-19 izgaranja“ i „točke slamanja“ žrtve u kojoj ona postaje svjesna da se sama ne može nositi s nasiljem i da treba potražiti informacije kako ga prekinuti. U novim okolnostima nakon što su popustile mjere ograničenja slobode kretanja, žrtve obiteljskog nasilja konačno dobivaju mogućnost obratiti se pozivnim centrima i drugim nadležnim tijelima u potrazi za relevantnim informacijama, pa nije isključeno da se iz tog razloga nakon ukidanja *lockdowna* povećao broj prijava. Kako bi se ustanovilo postoji li vjerojatnost za opravdanost takvih zaključaka, prikupljeni su podatci o osnovnim demografskim karakteristikama pozivatelja i o prijavljenom deliktu Nacionalnom pozivnom centru.

Tablica 1. Podatci o pozivateljima i deliktima rodno uvjetovanog nasilja prijavljenim Nacionalnom pozivnom centru u 2020. godini

2020.	Σ pozivatelji	M	Ž	Neposredna žrtva	Posredna žrtva	Svjedok	Institucija	Osoba nije spremna prijaviti delikt	Osoba namjera prijaviti delikt	Delikt je prijavljen policiji	Delikt je prijavljen državnom odvjetništvu	Predmet je u postupku pri državnom odvjetništvu	Predmet je u postupku na sudu	Odbačaj kaznene prijave	Donesena pravomoćna presuda
1.1.-15.3.	87	11	76	74	11	2	0	1	10	36	3	12	22	1	2
16.3.-10.5.	59	4	55	56	2	1	0	8	8	10	0	21	7	0	5
11.5.-31.7.	82	10	72	73	7	1	1	12	8	22	1	11	23	4	1
1.8.-31.12.	204	23	181	180	15	7	2	32	21	50	6	21	58	5	11
2020.	432	48	384	383	35	11	3	53	47	118	10	65	110	10	19

⁴⁷ Ovdje još treba dodati da su do 25. studenog 2020. operateri Nacionalnog pozivnog centra zaprimali pozive radnim danima od 8:00 do 20:00 sati, a nakon toga datum broj 116 006 djeluje kao 24-satna linija.

⁴⁸ Golenko, D.; Rittossa, D., *op. cit.*, str. 346.

Pri Nacionalnom pozivnom centru ne bilježe se podatci o pozivateljima po pojedinom kaznenom djelu ili prekršaju, već jedino za kategoriju rodno uvjetovanog nasilja čija je operativna definicija umnogome šira od pojma obiteljskog nasilja. Osim što obuhvaća sva kaznena djela i prekršaje koji se mogu podvesti pod obiteljsko nasilje, tj. sve delikte tjelesnog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja između bliskih osoba⁴⁹, isto se tako u rodno uvjetovano nasilje ubrajaju kaznena djela koja imaju ili će vjerojatno imati za posljedicu tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku štetu ili patnju žena, uključujući i prijetnje takvim djelima.⁵⁰ Analiza je pokazala da se u 2020. upravo najveći broj poziva rodno uvjetovanog nasilja odnosio na nasilje u obitelji iz čl. 179.a i prekršaje iz ZZNO/17 (njih 97 %). Od ukupnog broja poziva zbog rodno uvjetovanog nasilja (432 poziva) njih 419 bilo je vezano uz čl. 179.a KZ/11 i čl. 10. ZZNO/17.⁵¹ Stoga je opravdano podatke o rodno uvjetovanom nasilju u nastavku upotrebljavati kao indikator za rasvjetljavanje viktimoloških varijabli obiteljskog nasilja u doba pandemije.

Prema izloženim podacima, najveći su broj osoba koje se obraćaju Nacionalnom pozivnom centru neposredne, primarno viktimizirane žene. U puno manjem broju Centru se javljaju njihovi članovi najuže obitelji (posredne žrtve), predstavnici institucija ili drugi svjedoci koji imaju saznanja o počinjenom deliktu. Znakovito je da su tijekom *lockdowna* Centar pozivale gotovo isključivo žrtve nasilja (94,9 %). U najvećem broju slučajeva njihovim se predmetom bavilo državno odvjetništvo (35,6 %) i policija (16,9 %), dok je osam žrtava (13,6 %) u vrijeme poziva izjavilo da se tek sprema prijaviti nasilje. Ipak, posebno zabrinjava podatak da je među pozivateljima bilo osam žrtava (13,6 %) koje nisu namjeravale prijaviti nasilje. Drugim riječima, ukupno je 16 žrtava (27,1 %) proživjelo nasilje koje u trenutku poziva Centru nisu prijavile nadležnim tijelima. Takva odluka može biti uvjetovana nizom različitih razloga, pa tako i uvjerenjem žrtava da zbog *lockdowna* i kampanja koje su promicale odgovorno ponašanje i ostanak kod kuće, nemaju drugog izbora doli nastaviti dijeliti životni prostor s počiniteljem.⁵² Moguće je da je trenutačna pasivnost žrtve i rezultat osjećaja „zarobljenosti“ u nasilnoj situaciji zbog smanjene dostupnosti formalnih i neformalnih kanala potpore i pomoći. Isto tako, nije isključeno da se u turbulen-

⁴⁹ Definicija bliske osobe preuzeta je iz čl. 87., st. 9. KZ/11.

⁵⁰ Predmetna definicija izgrađena je na čl. 179.a KZ/11, čl. 10. ZZNO/17 i čl. 3., toč. a. – d. Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/18, 4/18.

⁵¹ Analiza prikupljenih podataka o pozivima upućenima Nacionalnom pozivnom centru u 2020. godini pokazuje da se samo 13 poziva vezanih uz rodno uvjetovano nasilje nije odnosilo na čl. 179.a KZ/11 i čl. 10. ZZNO/17 (vidi *supra* grafikon 1). U tih 13 zabilježenih poziva prijavljena su kaznena djela na štetu djece, i to dvije spolne zloporabe djeteta mlađeg od 15 godina (čl. 158. KZ/11), tri spolne zloporabe djeteta starijeg od 15 godina (čl. 159. KZ/11), jedno iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163. KZ/11) te sedam povreda djetetovih prava (čl. 177. KZ/11).

⁵² Slično i Brodie, Z.-P. i dr., *op. cit.*, str. 11.

tnim vremenima i okolnostima opće nesigurnosti te aktivacije dodatnih stresora COVID-19 (financijski pritisak, pojačana ekonomska ovisnost o počinitelju, gubitak radnih mjesta, porast siromaštva, stres, anksioznost, strah i druge posljedice za mentalno i tjelesno zdravlje itd.) čini manjim zlom trpjeti nasilje u krugu obitelji od neizvjesnosti koju donosi podnošenje prijave i aktivacija kaznenopravne zaštite.⁵³ Takvo što će posebice biti slučaj kod izloženosti blažim oblicima nasilja koji ne zahtijevaju žurnu reakciju kaznenopravnog sustava. Stoga ne iznenađuje podatak da je jedna od determinanata koje utječu na donošenje odluke o prijavljivanju delikta u obiteljskom okružju tijekom krize COVID-19 upravo i vrsta proživljenoga nasilja.⁵⁴ Kako bi se sustavno istražio utjecaj pandemije COVID-19 na pojavnost obiteljskog nasilja, potrebno je u istraživačke studije uključiti i analize relevantnih pokazatelja o komplementarnim kaznenim djelima i prekršajima iz statistika pravosuđa.

4.3. Podatci Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog zavoda za statistiku o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj

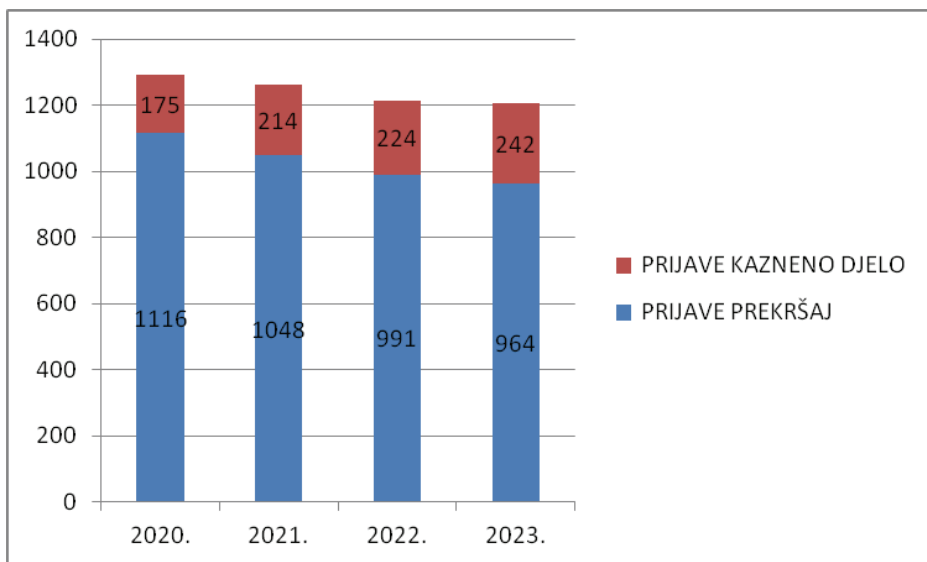
Kao što je rečeno, sva početna istraživanja o kretanju fenomenoloških pokazatelja o obiteljskom nasilju u doba pandemije temeljila su se na podacima MUP-a, što ne iznenađuje jer su bila najažurnija. Naime, MUP je podatke o obiteljskom nasilju objavljivao na svojim mrežnim stranicama na dnevnoj bazi u *Kalendaru nasilja*. To je omogućavalo praćenje prijave obiteljskog nasilja (prekršaja iz ZZNO/17 i kaznenog djela iz 179.a KZ/11) po danima, pa tako i broja prijava tijekom *lockdowna*.⁵⁵ Osim što je *Kalendar nasilja* i dalje jedini izvor statističkih podataka o obiteljskom nasilju koji je toliko ažuran da osigurava dnevno praćenje kažnjivih ponašanja, njegova je velika prednost u odnosu na ostale izvore i ta da pruža uvid u sezonsko kretanje delikata obiteljskog nasilja u vremenskoj sekvenciji *lockdowna* i u godinama koje slijede.

⁵³ Richards, T.-N.; Nix, J.; Mourtgos, S.; Adams, I. (2021). *Comparing 911 and Emergency Hotline Calls for Domestic Violence in Seven Cities: What Happened When People Started Staying Home Due to COVID-19?* Criminology and Criminal Justice Faculty Publications, 0 (0), str. 2.

⁵⁴ Perez-Vincent, S.-M.; Carreras, E. (2021). *Domestic Violence Reporting during the COVID-19 Pandemic: Evidence from Latin America*. Review of Economics of the Household, 20 (3), str. 801.

⁵⁵ Na temelju podataka iz *Kalendaru nasilja*, Getoš Kalac i Šprem analizirale su učestalost kaznenih i prekršajnih prijava obiteljskog nasilja od 1. travnja 2019. do 1. rujna 2021. godine. Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *op. cit.*, str. 1048–1062.

Grafikon 3. Broj prijava kaznenog djela nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ/11) i prekršaja (čl. 10. ZZNO/17) od 16. ožujka do 10. svibnja 2020. i njihova usporedba s istim razdobljem 2021. – 2023.

Prema raspoloživim podacima iz *Kalendaru nasilja* može se vidjeti da je broj prijava obiteljskog nasilja tijekom *lockdowna* u Hrvatskoj bio nešto veći negoli u godinama koje su uslijedile. No, teško je pouzdano reći je li veći broj prijava u 2020. godini rezultat utjecaja *lockdowna* jer nedostaju cjeloviti podatci o prijavama iz prijašnjih godina (prije 2020.). Naime, MUP podatke u *Kalendaru nasilja* objavljuje od 29. ožujka 2019. pa nije moguće usporediti razdoblje *lockdowna* s istim razdobljem prijašnjih godina. Osim toga, uočava se i povećanje broja prijava za kazneno djelo iz čl. 179.a u odnosu na broj prekršajnih prijava u promatranom razdoblju. Kod tumačenja tih podataka treba imati u vidu da podatci Državnog zavoda za statistiku pokazuju višegodišnji trend pada ukupnog broja prijava obiteljskog nasilja te porast broja prijava za kazneno djelo iz čl. 179.a u odnosu na prekršaje obiteljskog nasilja.⁵⁶ Kako taj trend počinje znatno prije 2020. godine te se nastavlja i nakon nje, moglo bi se zaključiti da *lockdown* nije imao poseban utjecaj na fenomenologiju obiteljskog nasilja u Hrvatskoj.⁵⁷

Nadalje, pri analizi podataka iz *Kalendaru nasilja* ne smije se izgubiti iz vida da zaključci koji se temelje isključivo na broju prijava kažnjivih ponašanja općenito nisu u cijelosti pouzdani. Naime, prijava upućuje na vjerojatnost da je prekršaj, odnosno

⁵⁶ V. *infra* tablicu 2.

⁵⁷ Usp. Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *op. cit.*, str. 1063–1064.

kazneno djelo nasilja u obitelji počinjeno. No, u tom trenutku pouzdano se ne zna hoće li se ta vjerojatnost na kraju i potvrditi. Odgovor na pitanje je li nasilje u obitelji doista i počinjeno može se vidjeti iz broja pravomoćnih presuda o počinjenom kaznenom djelu iz čl. 179.a KZ/11, odnosno prekršaju iz čl. 10. ZZNO/17, a te podatke obrađuje Državni zavod za statistiku. Njegova prednost u odnosu na ostale izvore podataka o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja upravo je u tome što, osim broja prijave, vodi podatke i o broju optuženih i osuđenih počinitelja kaznenog djela nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ/11) te podatke o broju počinitelja proglašanih krivima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji (čl. 10. ZZNO/17) te niz drugih podataka (primjerice, godine i spol počinitelja, trajanje postupka, ranije osude, izrečene kazne).⁵⁸ No, unatoč pozitivnim karakteristikama, ta statistika nije lišena mana. Tako nam broj pravomoćnih presuda koji potvrđuje da se nasilje uistinu i dogodilo, ne govori ništa o tome kada je to djelo počinjeno. Štoviše, s obzirom na protek vremena od samog događaja pa do donošenja pravomoćne presude, presude donesene u jednoj kalendarskoj godini u pravilu se ne odnose na događaje iz te godine. Posljedično, na temelju podataka o broju pravomoćnih presuda ne možemo pratiti utjecaj *lock-downa* na fenomenologiju obiteljskog nasilja. Osim toga, podatci Državnog zavoda za statistiku objavljuju se s određenim zakašnjenjem⁵⁹, i to u odnosu na ukupnost i strukturu kriminaliteta unutar jedne kalendarske godine. Posljedično, kada se želi analizirati utjecaj specifična događaja ili pojave čiji početak i kraj nije određen kalendarskom godinom, kao što je to slučaj s predmetom ovoga rada, takva je statistika manjkava. Kada je riječ o obiteljskom nasilju, dodatan je bitan nedostatak te statistike što se cjeloviti podatci odnose samo na kazneno djelo nasilja u obitelji, dok u odnosu na niz drugih kaznenih djela gdje se nasilje prema bliskoj osobi kažnjava kao njihov kvalificirani oblik nemamo jasne i pouzdane brojčane pokazatelje.⁶⁰ Osim

⁵⁸ Statističke izvještaje koji se odnose na punoljetne počinitelje kaznenih djela ispunjavaju nadležna državna odvjetništva nakon donošenja konačne odluke te općinski i županijski sudovi koji sude u prvom stupnju nakon što je postupak pravomoćno završen. Državni zavod za statistiku, metodološka objašnjenja, https://web.dzs.hr/PX-Web.asp?url=%22Hrv/Archive/stat_databases.htm%22 (18. lipnja 2023.). Podatci o prekršajima punoljetnih osoba prikupljaju se redovitim statističkim istraživanjem koje se koristi statističkim izvještajem *Statistički izvještaj za otkrivenju punoljetnu osobu protiv koje je prekršajni postupak pravomoćno završen*, koji ispunjavaju nadležni općinski / općinski prekršajni sudovi. Državni zavod za statistiku. *Metodološka objašnjenja*, https://web.dzs.hr/PX-Web.asp?url=%22Hrv/Archive/stat_databases.htm%22 (18. lipnja 2023.).

⁵⁹ Tako su, primjerice, podatci za 2022. godinu bili objavljeni 26. svibnja 2023.

⁶⁰ Primjerice, kvalificirani oblik kaznenog djela prijetnje (čl. 139., st. 3. KZ/11) glasi: „Ako je kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinjeno prema službenoj ili odgovornoj osobi u obavljanju javne ovlasti ili u vezi s njezinim radom ili položajem, ili prema novinaru u vezi s njegovim poslom, ili prema odvjetniku u obavljanju njegove djelatnosti, ili iz mržnje, prema bliskoj osobi ili prema osobi posebno ranjivoj zbog njezine dobi, teže tjelesne ili duševne smetnje ili trudnoće, ili prema većem broju ljudi, ili ako je prouzročilo veću uznemirenost stanovništva, ili ako je osoba kojoj se prijeti dulje vrijeme stavljena u težak položaj, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2021. godini za to je djelo bilo osuđeno 547 osoba, no

toga, ako je osoba, osim kaznenog djela nasilja u obitelji počinila i neko drugo, teže kazneno djelo, ona neće biti evidentirana kao počinitelj kaznenog djela nasilja u obitelji, nego isključivo kao počinitelj najtežeg među počinjenim djelima.⁶¹

Tablica 2. Broj punoljetnih prijavljenih i osuđenih osoba za kazneno djelo nasilja u obitelji (čl. 179.a KZ/11) i prekršaj (čl. 10. ZZNO/17) od 2017. do 2022.

	Prijave			Osude		
	kazneno djelo	prekršaj	ukupno	kazneno djelo	prekršaj	ukupno
2017.	266	12.589	12.855	65	10.080	10.145
2018.	297	10.636	10.933	71	8426	8497
2019.	423	9551	9974	151	7451	7602
2020.	604	8036	8640	205	6259	6464
2021.	754	8008	8762	238	6178	6416
2022.	749	7956	8705	253	6168	6421

U tablici 2 brožčani pokazatelji upućuju na dva trenda kretanja prijave i osuda u krugu obitelji. U odnosu na ukupan broj prijava za kazneno djelo nasilja u obitelji i komplementarne prekršaje podatci općenito pokazuju trend smanjenja broja slučajeva obiteljskog nasilja u proteklih šest godina.⁶² Podatci iz 2020. godine koju je obilježilo početak pandemije u cijelosti se uklapaju u taj trend i pokazuju pad prijava za obiteljsko nasilje za 13,4 % te pad broja osuda za 15 % u odnosu na prethodnu godinu. No, ovdje je iznimno važno naglasiti da su ti podatci o obiteljskom nasilju nepotpuni jer iz spomenutih razloga nedostaje broj prijava i osuda za kaznena djela počinjena na štetu bliske osobe. Drugi trend koji se može iščitati iz podataka Državnog zavoda za statistiku jest da raste broj prijava i osuda djela nasilja u obitelji u odnosu na broj prekršaja. Isti je trend uočen i u podacima iz *Kalendara nasilja* koji također upućuju na porast broja kaznenih i pad broja prekršajnih prijava.⁶³ I istraživanja drugih autora potvrđuju da broj kaznenih prijava zbog nasilja u obitelji i nasilja među bliskim osobama u Republici Hrvatskoj već godinama raste.⁶⁴ To može upućivati na poveća-

nije vidljivo koliko je njih bilo osuđeno zbog prijetnje bliskoj osobi, a koliko, primjerice, zbog prijetnje novinaru.

⁶¹ U primjeru iznesenom u prethodnoj bilješci to bi značilo da će Državni zavod za statistiku u bazu podataka uvrstiti samo broj počinitelja kaznenog djela kvalificirane prijetnje i da kazneno djelo nasilja u obitelji uopće neće biti evidentirano. Državni zavod za statistiku. *Metodološka objašnjenja*, https://web.dzs.hr/PX-Web.asp?url=%22Hrv/Archive/stat_databases.htm%22 (18. lipnja 2023.).

⁶² Iznimka je 2021. godina kada je došlo do blaga porasta prijava od 1,5 % u odnosu na 2020. te 2022. godina kada je broj osuda bio neznatno (0,08 %) viši u odnosu na prethodnu godinu.

⁶³ Vidi *supra*, graf. 3.

⁶⁴ Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P., *op. cit.*, str. 1050–1054. Martinjak, D.; Kikić, S.; Kovčo Vukadin, I. (2020.). *Viktimoška obilježja obiteljskog nasilja s posebnim osvrtom na pravnu kvalifikaciju događaja*, u: *Caj-*

nje broja težih oblika nasilja u odnosu na one lakše ili, pak, može biti posljedica izmjena zakonske regulative u ovom području.⁶⁵ Da bismo razriješili dvojbu, trebalo bi analizirati konkretne predmete iz prekršajne i kaznenopravne prakse.⁶⁶ Provedena analiza pokazuje, naime, kako su podatci o fenomenološkom kretanju obiteljskog nasilja neizostavna polazna osnova za praćenje tih delikata i kreiranje preventivnih politika, no za potpunije razumijevanje te negativne društvene pojave potrebno je provesti daljnja kvalitativna istraživanja.

5. ZAKLJUČAK

Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije omogućio je brže i lakše praćenje i uvid u znanstvena istraživanja te prikupljanje svih podataka u vezi s bolesti COVID-19, pa tako i onih koji se odnose na obiteljsko nasilje, što svakako može pomoći kreatorima politika u razvijanju strategija za zaštitu ranjivih skupina u vrijeme pandemije. No s druge strane, iz opisanog se otvorilo i nekoliko izazova. Premda su znanstvena istraživanja o pandemiji koronavirusa pokrenula lavinu znanstvene literature, katkada je vrlo teško pratiti enormnu količinu znanstvenih informacija i brzinu kojom se generira znanje o toj temi. Osim toga, otežana je analiza rezultata istraživanja s obzirom na primjenu različitih metodologija i specifičnosti znanstvenih disciplina te raspršenosti znanstvenih istraživanja, neujednačenosti, različito predstavljenih rezultata te procjene znanstvene produkcije općenito. Velik broj dostupnih informacija dodatno naglašava potrebu za pomnom obradom i analizom podataka koji trebaju biti osnova za donošenje zaključaka o postojećem stanju koji su temelj za donošenje daljnjih odluka.

Nedvojbeno je da danas u Republici Hrvatskoj raspolažemo s više različitih izvora o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja, no da bismo dobili relevantne zaključke

ner Mraović, I.; Kondor-Langer, M. (ur.) *Zbornik radova VII. međunarodne znanstveno-stručne konferencije Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Zagreb, str. 307. Godišnja izvješća pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2014. do 2020., <https://arhiva.prs.hr/index.php/izvjescia> (18. lipnja 2023.).

⁶⁵ Državno odvjetništvo u svom je godišnjem Izvještaju o radu za 2020. kao razlog smanjenja broja prekršajnih prijava i povećanja broja kaznenih prijava za kazneno djelo nasilja u obitelji navelo sljedeće: „Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (Narodne novine 126/19) izmijenjena je definicija nasilja u obitelji iz članka 10., točke 1. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji na način da je umjesto 'tjelesnog nasilja' sada kao nasilje propisano, citiram 'primjena fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda'“. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske. *Izvješće Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2020. godini*, Zagreb, travanj 2021., str. 175, <https://dorh.hr/hr/izvjescia-o-radu> (18. lipnja 2023.).

⁶⁶ Istraživanje koje je provela Šprem koje je obuhvatilo kaznene i prekršajne predmete nasilja u obitelji pravomoćno okončane od 2017. do 2021. (kaznene) te od 2019. do 2021. (prekršajne) pokazuje da još uvijek u praksi postupanja tijela kaznenoga progona ne postoje smisleni i jasni kriteriji razgraničenja između obiteljskoga nasilja kao prekršaja ili kaznenog djela. Šprem, P., *op. cit.*, str. 270.

o tome, nužno je iste podatke prikupljati u dužem razdoblju, što je u Republici Hrvatskoj zahtjevna zadaća zbog učestalih promjena zakonske regulative koja se odnosi na obiteljsko nasilje. Dodatan je važan problem taj što, unatoč različitim tijelima koja prikupljaju podatke o obiteljskom nasilju, nijedno od njih, uključujući i Državni zavod za statistiku, ne prikuplja podatke o broju osuda (ni prijave i optužbi) zbog kaznenih djela koja su počinjena na štetu bliske osobe. U fokusu su isključivo brožčani podatci o nasilju u obitelji iz čl. 179.a KZ/11 i prekršajima iz ZZNO/17. Osim izostanka ujednačenih fenomenoloških varijabli, primjena različite metodologije u prikupljanju podataka o učestalosti i kretanju tih delikata još je jedan bitan nedostatak koji zamagljuje sliku o razmjernosti obiteljskog nasilja. S obzirom na to može se reći da sveobuhvatne i pouzdane podatke o tome koliko je obiteljsko nasilje u Hrvatskoj rasprostranjeno, a koji bi trebali biti temelj za ocjenu aktualnog stanja i donošenju odluka o mjerama nužnim za suzbijanje obiteljskog nasilja, zapravo nemamo.

Unatoč tom nedostatku koji bi svakako trebalo otkloniti, kada se uzmu u obzir podatci MUP-a, DZS-a i Nacionalnoga pozivnog centra i usporede s rezultatima prijašnjih istraživanja o fenomenologiji obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, nedvojbeno je da u posljednjih nekoliko godina nasilje u obitelji u formi kaznenoga djela raste, dok broj prekršaja iz sfere obitelji pada. Izmjene zakonodavstva svakako mogu utjecati na odnos broja prekršajnih i kaznenih prijave, no riječ je o iznimno važnom zahtjevu koje zahtijeva kontinuirano istraživanje sudske prakse koje će ili potvrditi tu tezu ili pak uputiti na druge moguće odgovore za takvo stanje.

Za razliku od iskustava drugih država čiji su pozivni centri upozoravali na porast poziva tijekom *lockdowna*, podatci o pozivima Nacionalnom pozivnom centru za žrtve kaznenih djela i prekršaja u Republici Hrvatskoj tijekom *lockdowna* bilježe negativan trend u odnosu na prethodno razdoblje od početka 2020. i dva naknadna vremenska intervala u prvoj pandemijskoj godini. Koji to razlozi leže iza uočene fenomenološke devijacije, može se samo pretpostaviti. Izostanak mreža potpore, usporen rad državnih institucija, nedostupnost relevantnih informacija komu se obratiti u slučaju proživljenoga nasilja u krugu obitelji, strah od nasilnika i izloženost njegovoj 24-satnoj kontroli samo su neki od mogućih uzroka uočenih fenomenoloških pomaka. Na ovom mjestu treba upozoriti na to da se, unatoč dosad provedenim znanstvenim istraživanjima obiteljskog nasilja, uočava nedostatan broj onih koja bi primjenom kvalitativnih metoda približila i omogućila dublje razumijevanje opisanoga fenomena iz kuta žrtve. Stoga bi buduća istraživanja svakako trebala usmjeriti u tom smjeru, s posebnim naglaskom na analizu razloga zbog kojih žrtve ne prijavljuju proživljeno nasilje tijelima kaznenog progona te na njihovu zaštitu u vrijeme specifičnih kriznih situacija s kojima se današnja društva sve češće suočavaju. Pandemijska bolest COVID-19 i obiteljsko nasilje dvije su veoma kompleksne pojave pa da bismo

se približili odgovorima, fenomenološke analize trebaju biti polazna osnova za nova, kvalitativna istraživanja obiteljskoga nasilja kroz interdisciplinarni pristup. Veća je vjerojatnost da će se upravo kombinacijom obiju vrsta istraživanja doseći valjani zaključci radi redefiniranja dugoročnih strategija za nadogradnju sustava potpore i zaštite prava žrtava obiteljskog nasilja kako bi se pojačala njihova učinkovitost u krizama koje tek slijede.

LITERATURA

1. Anderberg, D.; Rainer, H.; Siuda, F. (2021). *Quantifying Domestic Violence in Times of Crisis: An Internet Search Activity-Based Measure for the COVID-19 Pandemic*. Journal of the Royal Statistical Society Series A: Statistics in Society, 185 (2), str. 498–518.
2. Bertok, E.; Briški, L.; Plesničar, M.-M.; Filipčić, K. (2022). *Violence in Intimate Partner Relationships During the Covid-19 Epidemic in Slovenia*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43 (2), str. 355–374.
3. Brodie, Z.-P.; Hawkins, R.-D.; MacLean, C.; McKinlay, J. (2022). "Abusers are Using COVID to Enhance Abuse": Domestic Abuse Helpline Workers' Perspectives on the Impact of COVID-19 Restrictions on those Living with Domestic Abuse. Journal of Social and Personal Relationships, 0 (0), str. 1–25.
4. Bryce, A. (1997). *Information needs: A person-in-situation approach*, u: Vakkari, P., Savolainen, R., Dervin, B. (eds.) *Information seeking in context: Proceedings of an International Conference in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts, 14–16 August, 1996, Tampere, Finland*. Taylor Graham, London, str. 111–122.
5. Carrington, K. i dr. (2021). *The Impact of COVID-19 Pandemic on Australian Domestic and Family Violence Services and Their Clients*. Australian Journal of Social Issues, 56 (4), str. 539–558.
6. Case, D.-O.; Given, L.-M. (2016). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behaviour*. 4th ed., Emerald, Bingley.
7. Cohen, D. (2021). *Surviving Lockdown: Human Nature in Social Isolation*. Routledge, New York.
8. Dehghanbanadaki, H. i dr. (2020). *Bibliometric analysis of global scientific research on Coronavirus (COVID-19)*. Medical Journal of the Islamic Republic of Iran, 23, str. 34–51. 10.34171/mjiri.34.51
9. Dragičević Prtenjača, M. (2017). *Dihotomija pristupa u rješavanju nasilja u obitelji putem prekršajno-pravne i kaznenopravne regulative*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 24 (1), str. 141–175.
10. Dunne, J. (2002). *Information seeking and use by battered women: A "person-inprogressive-situations" approach*. Library & Information Science Research, 24, str. 343–355.
11. Finn, J. (2000). *Domestic Violence Organizations on the Web: A New Arena for Domestic Violence Services*. Violence Against Women, 6 (1), str. 80–102.

12. Getoš Kalac, A.; Pribisalić, D. (2020). *Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: o izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 70 (5), str. 637–673.
13. Getoš Kalac, A.-M.; Šprem, P. (2022). *Obiteljsko nasilje u doba pandemije – preliminarni rezultati kriminološke analize*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 72 (4), str. 1037–1073.
14. Golenko, D.; Rittossa, D. (2022). *The Role of civil society in a time of pandemic: bridging the gap between official policies and information needs of victims of family violence*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43 (2), str. 329–353. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.43.2.3>
15. Grozdanić, V.; Škorić, M.; Vinja, I. (2010). *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17 (2), str. 670.
16. Gul, S. i dr. (2020). *Mapping the Scientific Literature on COVID-19 and Mental Health*. *Psychiatri Danub.*, 32 (3-4), str. 463–471. 10.24869/psyd.2020.463
17. Gupta, L. i dr. (2020). *Information and misinformation on COVID-19: Across-sectional survey study*. *Journal of Korean medical science*, 35 (27). 10.3346/jkms.2020.35.e256
18. Haghani, M. i dr. (2020). *The scientific literature on Coronaviruses, COVID-19 and its associated safety-related research dimensions: A scientometric analysis and scoping review*. *Safety Science*, 129, str. 1–18. 10.1016/j.ssci.2020.104806
19. Healy, J.; Levell, J.; Cole, T. (2022). *An Intersectional Analysis of Domestic Abuse Perpetrator Service Adaptation during COVID-19: Findings from the UK, Cyprus, Greece, Italy, Romania*. *Journal of Gender-Based Violence*, 6 (1), str. 348–363.
20. Hebrang Grgić, I. (2016). *Časopisi i znanstvena komunikacija*. Naklada Ljevak, Zagreb.
21. Holmes, E. A. i dr. (2020). *Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science*. *The Lancet Psychiatry*, 7 (6), str. 547–560. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30168-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1)
22. Horvatić, Ž. (1998). *Osnove kriminologije*. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb.
23. Kaukinen, C. (2020). *When Stay-at-Home Orders Leave Victims Unsafe at Home: Exploring the Risk and Consequences of Intimate Partner Violence during the COVID-19 Pandemic*. *American Journal of Criminal Justice*, 45, str. 668–679. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09533-5>
24. Klevens et al. (2007). *Latinos' Perspectives and Experiences with Intimate Partner Violence*. *Violence Against Women*, 13 (2), str. 141–158. <https://doi.org/10.1177/1077801206296980>
25. Kolarić, A. (2022). *Adolescenti i vrednovanje kredibiliteta u digitalnom okruženju iz aspekta informirane odluke*. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65 (2), str. 201–225. <https://hrcak.srce.hr/285514>
26. Krause, N.-M. i dr. (2020). *Fact-checking as risk communication: the multilayered risk of misinformation in times of COVID-19*. *Journal of Risk Research*, 23 (7–8), str. 1052–1059.
27. Lausi, G. i dr. (2021). *Intimate Partner Violence during the COVID-19 Pandemic: A Review of the Phenomenon from Victims' and Help Professionals' Perspectives*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (12), str. 6204–6221.

28. Lebrun, L.; Thiry, A.; Fallon, C. (2023). *How Did the COVID-19 Pandemic Increase Salience of Intimate Partner Violence on the Policy Agenda?* International Journal of Environmental Research and Public Health, 20 (5), str. 4469. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054461>
29. Malekpour, M.-R. i dr. (2021). *How the scientific community responded to the COVID-19 pandemic: A subject-level time-trend bibliometric analysis.* PLoS ONE 16 (9). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258064>
30. Martinjak, D.; Kikić, S.; Kovčo Vukadin, I. (2020.). *Viktimološka obilježja obiteljskog nasilja s posebnim osvrtom na pravnu kvalifikaciju događaja*, u: Cajner Mraović, I.; Kondor-Langer, M. (ur.) *Zbornik radova VII. međunarodne znanstveno-stručne konferencije Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Zagreb, str. 303–327.
31. Perez-Vincent, S.-M.; Carreras, E. (2021). *Domestic Violence Reporting during the COVID-19 Pandemic: Evidence from Latin America.* Review of Economics of the Household, 20 (3), str. 799–830.
32. Richards, T.-N.; Nix, J.; Mourtgos, S.; Adams, I. (2021). *Comparing 911 and Emergency Hotline Calls for Domestic Violence in Seven Cities: What Happened When People Started Staying Home Due to COVID-19?* Criminology and Criminal Justice Faculty Publications, 0 (0), str. 1–23.
33. Roma, H. i dr. (2001). *Searching for Help and Information. Abused Women Speak.* Library & Information Science Research, 23 (2), str. 123–141.
34. Sabelli, M. (2012). *Information Behaviour Among Young Women in Vulnerable Contexts and Social Inclusion: The Role of Social Mediators.* Information Research, 17 (4), str. 1–16.
35. Savolainen, R. (2022). *Everyday Life Information Seeking.* Encyclopaedia of Library and Information Science. Dekker Encyclopaedia, New York.
36. Schmidhuber, J.; Qiao, B. (2020). *Comparing crises: “Great Lockdown” vs “Great Recession”.* Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
37. Soma, G. i dr. (2022). *Public Health Directives in a Pandemic: Paradoxical Messages for Domestic Abuse Victims in Four Countries.* International Journal of Environmental Research and Public Health, 19 (21), str. 1–15.
38. Sookaromdee, P.; Wiwanitkit, V. (2022). *Infodemic and its unwanted effect on COVID-19.* Journal of Medical Society, 36 (3), str. 91–93. <https://www.jmedsoc.org/text.asp?2022/36/3/91/370593>
39. Škorić, M.; Rittossa, D. (2015). *Nova kaznena djela nasilja u Kaznenom zakonu.* Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 22 (2), str. 489–491.
40. Škorić, M. (2018). *Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske.* Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 25 (2), str. 387–415.
41. Škorić, M. (2022). *Impact of Covid-19 Pandemic on Violence Against Closely Related Persons in Croatia.* Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43 (2), str. 277–301.

42. Šprem, P. (2023). *Normativna i empirijska analiza obiteljskog nasilja u Hrvatskoj: kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja*, doktorska disertacija. Pravni fakultet, Zagreb. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:072528>.
43. Westbrook, L. (2009). *Crisis information concerns: Information needs of domestic violence survivors*. *Information Processing & Management*, 45, str. 98–114.
44. Westbrook, L. (2009). *Information myths and intimate partner violence: Sources, contexts, and consequences*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 40 (6), str. 826–836. <https://doi.org/10.1002/asi.21021>
45. Westbrook, L. (2008). *E-Government Support for People in Crisis: An Evaluation of Police Department Website Support for Domestic Violence Survivors Using "PersonIn-Situation" Information Need Analysis*. *Library & Information Science Research* 30, str. 22–38.
46. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. (2022), 43 (2), str. 277–451.

Pravni izvori

1. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 84/05, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11
2. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22
3. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/18, 4/18
4. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 162/98
5. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23
6. Zakon o zaštiti nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 116/03
7. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/09, 14/10, 60/10
8. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 70/17, 126/19, 84/21, 114/22

Mrežni izvori

1. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, (2023). *2022 Disasters in Numbers*. CRED, Brussels.
2. Državni zavod za statistiku, https://web.dzs.hr/PX-Web.asp?url=%22Hrv/Archive/stat_databases.htm%22 (18. lipnja 2023.)
3. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske. *Izvješće Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2020. godini*, Zagreb, travanj 2021., <https://dorh.hr/hr/izvjesca-o-radu> (18. lipnja 2023.)
4. Godišnja izvješća pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2014. do 2020., <https://arhiva.prs.hr/index.php/izvjesca> (18. lipnja 2023.)
5. Hrvatska znanstvena bibliografija (CROSBI), <https://www.bib.irb.hr/> (18. lipnja 2023.)

6. Ministarstvo unutarnjih poslova. *Kalendar nasilja*, <https://mup.gov.hr/kalendar-nasilja/z83308> (19. lipnja 2023.)
7. Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja, <https://pzs.hr/nacionalni-pozivni-centar-za-zrtve-kaznenih-djela-i-prekršaja-2/> (19. lipnja 2023.)
8. Web of Science Core Collection, <https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/web-of-science/web-of-science-core-collection/> (18. lipnja 2023.)
9. World Health Organization. *Infodemic*, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 (15. lipnja 2023.)

Summary

FAMILY VIOLENCE IN THE TIME OF COVID-19 - INFORMATION AND CRIMINAL LAW CHALLENGES

The main objective of the research is to explore the impact of the COVID-19 crisis, especially during the lockdown, on one of the vulnerable groups - victims of family violence. In order to obtain relevant phenomenological data on the effect of COVID-19 on the incidence of family violence in the Republic of Croatia, data on the number of cases of family violence were collected and analyzed from various sources. Therefore, the results on the dynamics of calls to the standardized European number 116 006 at the National Call Centre for Victims of Crime were compared with the official data on the incidence of family violence from the Ministry of the Interior and the Croatian Bureau of Statistics. Although the above-mentioned sources use different methodology and partly different parameters in data collection, all data show that in recent years the number of severe forms of family violence (Art. 179.a CC /11) has increased compared to the less serious prohibited behaviours (Art. 10 LPDV/17). It has also been shown that a certain number of victims of family violence who contacted the National Call Centre had not reported the violence and had no intention to report it to the competent authorities of criminal prosecution, which confirms the issue of the dark figure of unreported crimes that is particularly characteristic of this form of violence. In conclusion, it is pointed out that despite the scientific research on the phenomenon of family violence conducted so far in the Republic of Croatia, there is a lack of complete phenomenological data on family violence. Furthermore, there is an insufficient number of studies that would allow a deeper understanding of the above phenomenon from the victim's perspective by applying qualitative methods in an interdisciplinary framework. Therefore, future research should definitely move in this direction, which would make it easier for policymakers to develop strategies to protect vulnerable groups that face additional risks in situations of crisis.

Key words: family violence, COVID-19 crisis, lockdown, phenomenological indicators, information credibility.